

การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ ในการทำเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดนครปฐม

Strengthening Community Development through the Knowledge Management Process in Organic Farming in Nakhon Pathom Province

ชมภูนุช หุ่นนาค*, ศิริวัฒน์ เปลียนบางยาง, และ วรณารัตน์ อัครวเดชาชาญุทธิ์
Chompoonuch Hunnark*, Siriwat Plainbangyang, and Wanaruth Atsvadachachanyut

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

*ติดต่อผู้เขียน chompoonuch7229@gmail.com

ส่งบทความ 1 สิงหาคม 2559 | แก้ไข 23 กันยายน 2559 | ตอรับ 3 ตุลาคม 2559 | เผยแพร่ 11 กรกฎาคม 2560

บทคัดย่อ

การศึกษาการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านโนนต ชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ตำบลลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านโนนต ชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า และ 3) เพื่อหาแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการความรู้ ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของ Kucza และแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง รวมถึงการทำเกษตรอินทรีย์

ระเบียบวิธีวิจัยในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยรูปแบบการวิจัยเป็นแบบชาติพันธุ์วรรณาและแบบกรณีศึกษา ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และนักวิชาการ รวมทั้งสิ้น 15 คน

ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านโนนตชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ได้แก่ (1) การระบุนความต้องการของความรู้ มุ่งเน้นไปที่กระบวนการของการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก (2) การคัดเลือกความรู้ เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ กระบวนการคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การลงมือทำซ้ำๆ ร่วมกันของคนในชุมชน (3) การส่งมอบความรู้ มีการแบ่งปันความรู้ในโอกาสต่างๆ มีลักษณะไม่จำกัดรูปแบบ และไม่เน้นความเป็นทางการ (4) การสร้างความรู้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงและสภาพบริบทของชุมชน โดยการลองถูกลองผิด การลงมือปฏิบัติจริง (5) การรวบรวมและจัดเก็บความรู้ พบว่า กลุ่มต้องพัฒนาการออกแบบสิ่งที่ใช้เก็บความรู้ (6) การปรับปรุงความรู้ เน้นการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัย มีการพัฒนาความรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการ 2) ปัญหา อุปสรรคของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านโนนตชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ประกอบด้วย (1) การสื่อสารที่ไม่ชัดเจน (2) องค์กรความรู้ใหม่บางส่วนไม่สอดคล้องกับสภาพบริบทของพื้นที่ และแนวปฏิบัติบางประเด็นเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิต (3) ขาดการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ อย่างจริงจัง (4) ขาดรุ่นลูกรุ่นหลานที่จะสานต่ออาชีพการเกษตร รวมถึง (5) การจัดการความรู้ขาดความเป็นระบบ 3) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ มี 5 แนวทาง ได้แก่ (1) สร้างความตื่นรู้ และลุกขึ้นมาจัดการปัญหาของตนเอง (2) รวบรวมความรู้อย่างเป็นระบบ (3) พัฒนาค้นในชุมชนด้วยการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ การเรียนรู้ และการฝึกอบรม (4) สร้างความรู้เชิงนวัตกรรม และ (5) จัดตลาดนัดความรู้

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, ชุมชนเข้มแข็ง, การทำเกษตรอินทรีย์

Abstract

The objectives of this research were to: 1) to study the knowledge management process in organic agriculture for the Ban Chanod Klonyong-Lantakfah, Lantakfah Sub-district, Nakhon Chaisi District, Nakhon Pathom Province Community Enterprise 2) to study the problems and obstacles of the making of the strengthen community with the knowledge

management in organic agriculture for the Ban Chanod Klonyong-Lantakfah, Lantakfah Sub-district, Nakhon Chaisi District, Nakhon Pathom Province Community Enterprise, and 3) to study the way of the making of the strengthen community with the knowledge management process in organic agriculture from the application of knowledge management concept. This research was studied from the knowledge management of Kuczka and the strengthen community concept in the organic agriculture.

The research methodology of this research was the qualitative research which is studied from the documents, concepts, the involved research, in-depth interview and participant observation. The patterns of this research were the ethnographic approach and case study approach and to collect the data with the in-depth interview from the 15 of leaders and members of the Klonyong-Lantakfah Community Enterprise, the government officers and scholars.

The results of this research showed that 1) the knowledge management process in organic agriculture of the Ban Chanod Klonyong-Lantakfah Community Enterprise consist of the (1) identification of need for knowledge-to specify the demand of knowledge and to emphasize the process of the organic agriculture as the main (2) knowledge pull-to select the experienced knowledge from the knowledge process, knowledge exchange and to frequently participate of the member in the community (3) knowledge push-the unofficial of the sharing the knowledge in every chance of the member in the community (4) creation of knowledge-to emphasize the development which was related with the fact and content of the community by the trial, the practicable (5) knowledge collection and storage-the community should develop to design something which was used to keep the knowledge 6) knowledge update-to emphasize the knowledge update currently and to develop the knowledge from the problems and demands. 2) Problems and obstacles of the strengthened community through on the knowledge management process in organic agriculture of the Ban Chanod Klonyong-Lantakfah Community Enterprise consist of the (1) the communication was not clear (2) some new knowledge was not related with the content of area and some regulation was made to add the capital of the production (3) without the support from the any organization absolutely (4) without the new generation in the agriculture (5) the knowledge management was not arranged systematically 3) The 5 of way for the making the strengthen community through on knowledge management process in organic agriculture, as follow; (1) to emphasize the solving the problems by themselves (2) to collect the data systematically (3) to give the chance to exchange the knowledge about learning and training (4) to make the innovative knowledge and (5) to arrange the knowledge market fair.

Keywords: knowledge management, strengthen community, organic agriculture

■ บทนำ

แนวทางการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมา ติดกับดักกับคำว่า “การทำให้ทันสมัย” (modernization theory) โดยมุ่งหวังว่า จะทำให้สามารถขยับยั้งแนวคิดสังคมนิยมในช่วงปี พ.ศ. 2490 และเชื่อว่า เป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ การกินดีอยู่ดีของเกษตรกร ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นเพียง เทคนิควิทยาการที่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกใช้ควบคุม ครอบงำประเทศที่พวกเขาเรียกว่า “ด้อยพัฒนา” ผ่านการ พัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการเมือง ซึ่งผลจากการ ลอกเลียนแบบตามสังคมนิยมตะวันตกข้างต้น นำไปสู่ปัญหาต่างๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความยากจนของคนชนบท ซึ่งส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น. 17-18)

ผลกระทบที่เห็นได้อย่างเด่นชัด คือ ระบบการเกษตรที่ใช้ แรงงานคนและสัตว์น้อยลง เน้นการลงทุนจำนวนมาก โดยเฉพาะ เครื่องจักรกล การใช้ปุ๋ย สารเคมีต่างๆ แทนการใช้ความรู้ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และกระแสการผลิตพืชเชิงเดี่ยว

(monoculture) กล่าวคือ เป็นการปลูกพืชชนิดเดียวใน บริเวณกว้าง โดยมุ่งหวังให้ได้ผลิตผลทางการเกษตรจำนวนมาก เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ซึ่งส่งผลให้ทิศทางการ พัฒนาระบบเกษตรกรรมมีความผูกพันกับระบบธุรกิจ เน้นการใช้พลังงานสูง ถูกแทรกแซงโดยกลไกของรัฐใน การกำหนดปริมาณและราคาผลผลิต และมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับกลไกราคาในตลาดโลก อีกทั้งนโยบายของรัฐบาล ที่เปลี่ยนแปลงไป

จากปัญหาที่สะสมมาข้างต้น รัฐมีนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหา ด้านการเกษตรในรูปแบบต่างๆ มาโดยตลอด ซึ่งปรากฏชัดเจนใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สามารถแบ่งพัฒนาการ ของเกษตรกรรมยั่งยืน ออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงยุคบุกเบิก เป็นช่วงของแผนฯ ฉบับที่ 1 ต่อมาช่วงยุคเบ่งบาน คือ แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ในระดับนโยบาย ช่วงยุคปัจจุบัน นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนา

เกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ โดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการผลักดัน และปฏิบัติอย่างจริงจัง (วิฑูรย์ ปัญญากุล และ เจษณี สุขจิรติกาล, 2546, น. 15) โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบัน ฉบับที่ 11 เน้นการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน มุ่งรักษา ปกป้อง และคุ้มครองพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตร สนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยมีที่ดินเป็นของตนเอง ตลอดจนวิถีชีวิตทางการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน อีกทั้งเน้นพัฒนาสถาบันเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

แนวทางการแก้ไขปัญหาในภาพรวมดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันรัฐ และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมุ่งเน้นการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ซึ่งรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏเด่นชัด หรือได้รับความนิยมคือ การทำเกษตรอินทรีย์ โดยเชื่อมั่นว่า แนวทางนี้จะนำไปสู่การผลิตภาคเกษตรที่เข้มแข็งและยั่งยืน ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริง ในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ยังไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์ครอบคลุมทั้งพื้นที่ โดยในบางพื้นที่พยายามลดการใช้สารเคมีลง เช่น ชุมชนบ้านคลองโยง จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่แห่งแรกที่ได้รับโฉนดชุมชน ซึ่งระเบียบข้อบังคับส่วนหนึ่งได้กำหนดไว้ว่า ห้ามจำหน่าย จ่าย โอนให้แก่ผู้ใด เว้นแต่จะตกทอดเป็นมรดกแก่ทายาท รวมถึงกำหนดให้ต้องใช้ที่ดินเพื่อทำประโยชน์ในการเกษตรกรรม และที่อยู่อาศัยเท่านั้น ห้ามนำไปทำธุรกิจอุตสาหกรรม และกิจกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ ตลอดจนสมาชิกต้องช่วยกันปรับปรุงรูปแบบการผลิตพัฒนาไปสู่การเกษตรกรรมยั่งยืน ปลุกพืชอินทรีย์ จากผลการศึกษาวิจัยของ ชมภูษ ทุนนาค (2559) เรื่อง คุณลักษณะผู้นำในการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวการทำเกษตรแบบยั่งยืน ศึกษากรณี: สหกรณ์บ้านคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พบว่า ปัญหา อุปสรรคของผู้นำในการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวการทำเกษตรแบบยั่งยืน คือ ขาดการรวบรวมความรู้ เทคนิค วิธีการทำเกษตรอินทรีย์ หรือข้อมูลที่บ่งบอกถึงการทำเกษตรอินทรีย์ดีกว่าการทำเกษตรที่ใช้สารเคมีอย่างไร ทำให้มีคนในชุมชนบางส่วนยังคงใช้สารเคมีในการทำเกษตร และบางส่วนพยายามลดการใช้สารเคมีลง ประกอบกับ พบว่าสมาชิกสหกรณ์จำนวนไม่น้อยยังคงมีความเชื่อว่าการใช้สารเคมีช่วยให้แมลงศัตรูพืชต่างๆ ตายได้ดีกว่าการใช้สารอินทรีย์ ถึงแม้จะรู้ว่า การใช้สารเคมีส่งผลเสีย หรือเป็นอันตรายต่อตนเอง และผู้บริโภคก็ตาม รวมถึงมองว่า การทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีความพิถีพิถัน ละเอียด ช่างสังเกต นอกจากนั้น ยังประสบปัญหาหน่วยงานราชการไม่สนับสนุนมากนัก อีกทั้งสร้างความเชื่อที่ผิดให้กับชาวบ้าน ทำให้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมชาวบ้านใหม่อีกครั้งจึง

เป็นสิ่งที่ยาก และต้องทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ในงานวิจัยชนิดนี้จึงได้เสนอรูปแบบคุณลักษณะผู้นำในการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวการทำเกษตรแบบยั่งยืนข้อหนึ่ง คือ ผู้นำที่ส่งเสริมการจัดการความรู้ และสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ กล่าวคือ ผู้นำต้องสามารถสืบค้น รวบรวมข้อมูลทางวิชาการ และผลที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรอินทรีย์ในบางพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ รวมถึงข้อมูลอื่นๆ ที่สำคัญนำมาจัดเก็บ และเผยแพร่อย่างเป็นระบบ ตลอดจนสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (ชมภูษ ทุนนาค, 2559, น. 135-136)

ประกอบกับในระยะหลัง สังคมให้ความสำคัญกับทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ (intangible asset) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรัพย์สินทางปัญญา หรือทุนความรู้ (knowledge capital) ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า ความรู้เสมือนเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความเติบโตในด้านต่างๆ ทั้งการเติบโตทางเศรษฐกิจ (basic of economic growth) และการเจริญเติบโตในหน้าที่การงานของแรงงานที่มีความรู้ (knowledge worker) รวมถึงการก้าวสู่การเป็นผู้เชี่ยวชาญในงาน (professional jobs) (Drucker, 1999, pp. 79-81)

ความคิดเห็นนี้สอดคล้องกับ Allee ที่ได้อธิบายในหนังสือ The Future of Knowledge ว่า ระบบทุนนิยมกำลังขับเคลื่อนจากยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม (industrial capitalism) ไปสู่ยุคทุนนิยมความรู้ (knowledge capitalism) กล่าวคือ ปรับเปลี่ยนจากหลักการบริหารและการจัดการในยุคดั้งเดิม ได้แก่ ทฤษฎีระบบราชการของ Weber การจัดการแบบวิทยาศาสตร์ของ Taylor ที่เน้นในเรื่องความคุ้มค่า ประสิทธิภาพ และสายการบังคับบัญชาที่ยาวในองค์กรขนาดใหญ่ ไปสู่ความคิดสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างนวัตกรรม (innovation) ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) หรือเรียกได้ว่า ตระหนักถึงความสามารถทางสติปัญญา (intellectual capability) นั่นเอง (Allee, 2003, p. 10)

ด้วยเหตุผลข้างต้นจึงนำไปสู่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ประเด็นเกี่ยวกับการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของพื้นที่ชุมชนบ้านคลองโยง เพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนการสื่อสาร (communication approach) ในลักษณะเครือข่ายการจัดการความรู้ ที่ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การควบคุมเหนือการผลิต และใช้ความรู้ที่ปรากฏเด่นชัดหรือที่ซ่อนเร้นไว้เท่านั้น แต่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในระยะยาวที่แสดงให้เห็นถึงการเติบโตของความรู้ และการสร้างความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมาในอนาคต (Munche, 2004, p. 23) อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนต่อไป

■ วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านโหนดชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ตำบลลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านโหนดชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า
- 3) เพื่อหาแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์

■ วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาวิจัย ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative study) ใช้วิธีการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic approach) และแบบกรณีศึกษา (case study approach) โดยศึกษาจากเอกสาร (documentary study) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในรูปของหนังสือ และเอกสารต่างๆ รวมถึงสื่ออื่น เพื่อความครบถ้วน และความ เป็นปัจจุบันของข้อมูล และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ก่อนนำไปใช้จะมีการทดลองใช้กับกลุ่มที่มีคุณสมบัติเหมือนกับกลุ่มที่ไปสัมภาษณ์เจาะลึก หลังจากนั้นนำมาปรับปรุงก่อนนำไปใช้ เวลาลงไปภาคสนาม (fieldwork) ตามชุมชนที่คณะผู้วิจัยได้ระบุไว้ รวมถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยคณะผู้วิจัยเข้าไปเกี่ยวข้อง และมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับคนในพื้นที่ที่ทำการศึกษาค้นคว้าได้รับความเข้าใจ เสมือนว่าเป็นส่วนหนึ่งกับประชากรที่ตนศึกษา เพื่อให้ได้รับข้อมูลเชิงคุณภาพระดับลึก เพื่อนำไปสู่การรับรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างลึกซึ้งในกรณีศึกษา (intrinsic case)

หน่วยในการวิเคราะห์เป็นระดับบุคคล ซึ่งเน้นตัวบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลสำหรับใช้ตอบคำถามการวิจัยได้อย่างครบถ้วน ซึ่งได้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์ในชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวเป็นอย่างดี โดยศึกษาจากจำนวนคน 15 คน สำหรับการศึกษาข้อมูลเชิงลึก การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (sampling) ไม่ใช่ทฤษฎีความน่าจะเป็น (non-probability selection sampling) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive selection)

การวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มตั้งแต่การจัดระเบียบข้อมูล (data processing) เมื่อคณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือตามที่ระบุไว้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีการลดทอนข้อมูล (data reduction) หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ลดทอนแล้วมาจัดหมวดหมู่ (classification) หาแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่าง

ข้อมูล (relationship patterns) เนื่องจากข้อมูลมีที่มาจากหลากหลายแหล่ง ทั้งการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำที่น้ำเสียง พฤติกรรม การแสดงออกต่างๆ ระหว่างการสัมภาษณ์ เอกสาร ข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ และการเข้าร่วมประชุมเสวนาทางวิชาการ เป็นต้น

ลำดับต่อมา การแสดงข้อมูลและหาข้อสรุป โดยการนำข้อมูลที่จัดหมวดหมู่ไว้ จัดแบ่งตามความเชื่อมโยงของเนื้อหาสาระ และวิเคราะห์ หาข้อสรุปว่าข้อมูลที่มีอยู่นั้น สามารถที่จะตอบปัญหาการวิจัยในส่วนใหญ่ได้บ้าง อย่างไร จากนั้นแสดงข้อมูลในลักษณะของการอธิบาย บรรยาย อันจะทำให้เห็นภาพรวมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การแสดงข้อมูลและการหาข้อสรุปคณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์หลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ร่วมกับชุมชน และกลุ่มประชากรตัวอย่าง

การตีความผลการวิจัยจากข้อค้นพบ สำหรับการตีความคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตนั้น ส่วนหนึ่งเน้นการพิจารณาบริบท ทั้งบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ด้วย เพื่อนำไปสู่การเข้าใจความหมายนั้นอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้การตีความตั้งอยู่บนฐานของทฤษฎีหลักเหตุผล และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยมีได้ใช้วิธีการทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

ลำดับสุดท้าย การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล คณะผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยการประยุกต์ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) กล่าวคือ การใช้กระบวนการวิธีที่หลากหลาย (the multiple-method approach) ซึ่งจากการตรวจสอบดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้เพียงบางหลักการ คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) เป็นการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน อาทิเช่น การนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ คณะผู้วิจัยได้อธิบายถึงผลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกสนับสนุนด้วยแนวคิด ทฤษฎีของนักคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการยืนยันและทำให้ข้อมูลมีน้ำหนักมากขึ้น นอกจากนั้น ยังได้แสดงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกสนับสนุนด้วยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งอื่น ทั้งจากเว็บไซต์และการเข้าร่วมประชุมเสวนาทางวิชาการ เป็นต้น

■ ผลการวิจัย

1. กระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า พบว่า

1) การระบุความต้องการของความรู้ มุ่งเน้นไปที่กระบวนการของการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก เนื่องจากเป็น

ความรู้ วิธีการผลิตแบบใหม่ที่ชุมชนไม่เคยปฏิบัติ และวิธีการทำเกษตรอินทรีย์มีความแตกต่างไปจากวิธีการทำเกษตรที่ใช้สารเคมี จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้กล่าวไว้ว่า

...“อาจารย์บอกให้เราลองทดลองทำดูว่าผลผลิตมันจะดีไหม แล้วอีกอย่าง คือ เมื่อก่อนแฟนจะใช้ยาเยอะ เมื่อก่อนที่ทำผักทำเคมี ฉีดยาเยอะมาก เราก็เป็นห่วง อีกอย่างอาจารย์เขาก็ทำอยู่ตรงนี้ ที่แรกเขาก็ให้เราเริ่มจากผักที่ละน้อยๆ ผักแค่ 2 ร่อง ลองทำดูว่ามันจะได้ผลไหม เขาก็เอายาเอาอะไรมาให้เราทดลองทำ”...

(คนึง ม่วงโพธิ์เงิน, 2559, พฤษภาคม 15, สัมภาษณ์)

2) การคัดเลือกความรู้ เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ กระบวนการคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การลงมือทำซ้ำๆ ร่วมกันของคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้อธิบายว่า

...“กรมพัฒนาที่ดินสอนทำน้ำปุ๋ยหมัก พวกสะเดาหมักอะไรพวกนี้ เขาก็ทำให้ดูเลย ปฏิบัติเลย ไม่ได้นั่งพูดอย่างเดียว ให้ลงมือทำ ส่วนปุ๋ยสัตว์เอาเปิดเอาไก่มาให้”...

(วิภา สิริชัย, 2559, พฤษภาคม 19, สัมภาษณ์)

3) การส่งมอบความรู้ มีการแจ้งหรือประกาศให้ทราบเกี่ยวกับความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ให้ทุกคนในชุมชนได้รับรู้เท่ากัน ส่วนการแบ่งปันความรู้ในโอกาสต่างๆ มีลักษณะไม่จำกัดรูปแบบ และไม่เน้นความเป็นทางการ รวมถึงแบ่งปันความรู้ในลักษณะแนวราบ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้กล่าวไว้ว่า

...“เราคุยกันอยู่เรื่อยๆ ว่าทำไงดีเรื่องนั้นเรื่องนี้ก็มาปรึกษากันในกลุ่ม เช่น เคยคุยกันว่า คนนี้ทำได้ดีมัย คนนั้นทำได้ดีมัย พอเค้าทำสำเร็จเค้าก็มาบอก และถ้าเราทำปุ๋ยอะไรสำเร็จเราก็บอกเค้า แบ่งปันกันใช้ในกลุ่ม”...

(ยุวรีย์ พรหมสูงวงศ์, 2559, พฤษภาคม 17, สัมภาษณ์)

4) การสร้างความรู้ ได้แก่ (1) การระบุดึงความคิดใหม่ๆ เน้นการพัฒนาที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงและสภาพบริบทของชุมชน โดยใช้วิธีร่วมคิด ร่วมปรึกษาหารือ (2) การประเมินความคิดใหม่ๆ ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน แต่ดำเนินไปตามสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นหลัก และไม่ต้องการพัฒนาแบบก้าวกระโดด (3) การรวบรวมผู้ที่อยู่ในข่ายที่มีความคิดใหม่ๆ ส่วนใหญ่เป็นผู้นำที่เป็นนักวิชาการ และนักเคลื่อนไหวในชุมชน (4) การประเมินผู้ที่อยู่ในข่ายที่มีความคิดใหม่ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ หรือรูปแบบการปฏิบัติที่เคร่งครัด อาศัยความไว้นใจเชื่อใจกัน (5) การคัดเลือกผู้ที่อยู่ในข่ายที่มีความคิดใหม่ๆ พิจารณาจากความคิดใหม่นั้นๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงกับชุมชนหรือไม่ และ (6) การสร้าง

ความรู้ เน้นที่การสร้างความรู้จากการลองถูกลองผิด การลงมือปฏิบัติจริง จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นนักวิชาการ ได้กล่าวไว้ว่า

...“กลุ่มนี้มีการประชุม หารือกัน สามารถประสานระดมทรัพยากรจากแหล่งภายนอก และใช้เวทีของกลุ่มรวมตัวกันระดมความคิดเห็น เพื่อจัดการความขัดแย้งให้อยู่ในระดับที่คนในชุมชนจะยอมรับกันได้ เค้าสามารถสร้างความรู้ใหม่ โดยผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตได้อย่างลงตัว ทำให้ความรู้มีความหลากหลาย และนำไปใช้ได้จริง รวมถึงรู้เท่าทันปัญหาและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นชุมชนที่สามารถจัดการตนเองได้”...

(ธนพร ศรียากุล, 2559, พฤษภาคม 29, สัมภาษณ์)

5) การรวบรวมและจัดเก็บ ได้แก่ (1) การประเมินความรู้ พบว่า มีการทบทวนการดำเนินงาน การประเมินความรู้อย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ และ (2) การออกแบบสิ่งที่ใช้เก็บความรู้ กลุ่มวิสาหกิจยังขาดความสามารถในส่วนนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

...“การออกแบบสิ่งที่ใช้เก็บความรู้ไม่ได้สนใจเรื่องนั้นๆ เช่น เรื่องจดบันทึกมีบันทึกมั่ง ไม่บันทึกมั่ง บางทีเราก็ไม่มีเวลาบันทึก ใช้ประสบการณ์ ทำมาตลอด ทำบ่อยๆ ก็จำได้เอง”...

(ยุวรีย์ พรหมสูงวงศ์, 2559, พฤษภาคม 17, สัมภาษณ์)

6) การสร้างองค์ความรู้ ได้แก่ (1) กลุ่มมีการทบทวนความเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (2) การประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ชุมชนตระหนักดีว่าความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก หากไม่มีการปรับตัว หรือเตรียมรับมือให้ทันท่วงที และ (3) สังเคราะห์องค์ความรู้ให้ทันสมัย มีการพัฒนาความรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้กล่าวไว้ว่า

...“กลุ่มมีการพูดคุยกันเพื่อปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัยอยู่เสมอ เรื่องหนึ่งที่เรากำลังคิดกัน คือ ขายข้าวเป็นเม็ดๆ ตายแน่ยิ่งเข้า AEC เพราะทุกคนไม่ได้แข่งกันด้วยคุณภาพ แต่แข่งด้วยการลดราคา แล้วเราจะไม่ขาดทุนได้อย่างไร ดังนั้นการแปรรูปจะช่วยให้เราเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์ เช่น ทำขนมจีน แป้งข้าวเจ้าอินทรีย์”...

(นันทา ประสารวงษ์, 2559, พฤษภาคม 29, สัมภาษณ์)

2. ปัญหา อุปสรรคของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ประกอบด้วย 1) ปัญหาการ

สื่อสารที่ไม่ชัดเจน ความเข้าใจผิด หรือความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน
2) องค์ความรู้ใหม่บางส่วนไม่สอดคล้องกับสภาพบริบทของพื้นที่ และแนวปฏิบัติบางประเด็นเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิต
3) ขาดการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ อย่างจริงจัง 4) ขาดรุ่นลูก รุ่นหลานที่จะสานต่ออาชีพการเกษตร รวมถึง 5) การจัดการความรู้ขาดความเป็นระบบ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นนักวิชาการ ได้กล่าวไว้ว่า

...“การจัดการความรู้ยังขาดความเป็นระบบ เช่น ขาดการบำรุงตอนที่ข้าวเริ่มโต หรือปุ๋ยต้องฉีดชี้หมุ่หมัก มันต้องค่อยๆ เรียนรู้ไป ไม่ได้เป็นระบบเหมือนอย่างแปลงทดลอง ส่วนพันธุ์ข้าวมีความสำคัญต้องมีการคัดพันธุ์ การเตรียมดิน การจัดการกับโรคพืช น้ำหมัก ช่วงปลายก็สำคัญต้องมีการบำรุง เช่น สีดอร์โมนไข่ส่วนการเก็บเกี่ยวก็ต้องดูระยะเวลาที่เหมาะสม ถ้าเกี่ยวเร็วไปข้าวก็ยังเขียว เครื่องไม้เครื่องมือเรายังไม่ดีพอ เช่น การตากมันกรอบเกินไป”...

(ประภาส ปันตบแต่ง, 2559, พฤษภาคม 29, สัมภาษณ์)

3. แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ มี 5 แนวทาง ได้แก่
1) สร้างความตื่นรู้ และลุกขึ้นมาจัดการปัญหาของตนเอง
2) รวบรวมความรู้อย่างเป็นระบบ 3) พัฒนาคนในชุมชนด้วยการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ การเรียนรู้ และการฝึกอบรม
4) สร้างความรู้เชิงนวัตกรรม และ 5) จัดตลาดนัดความรู้

■ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ตำบลลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

1) การระบุความต้องการของความรู้ มุ่งเน้นไปที่กระบวนการของการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก เนื่องจากเป็นความรู้ วิธีการผลิตแบบใหม่ที่ชุมชนไม่เคยปฏิบัติ และวิธีการทำเกษตรอินทรีย์มีความแตกต่างไปจากวิธีการทำเกษตรที่อาศัยสารเคมี ทั้งนี้ การรวมกลุ่มพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการอย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มตระหนักรู้ถึงสิ่งที่ขาดร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Hamid (2015) ที่พบว่า การประชุมหรือระดมสมองในการทำงานระหว่างกลุ่มพนักงานและจากการสื่อสารของพนักงาน หรือการถ่ายทอดจากพนักงานที่มีประสบการณ์เป็นสิ่งที่สำคัญ

2) การคัดเลือกความรู้ ใช้วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ กระบวนการคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การลงมือทำซ้ำๆ จนสามารถสกัดความรู้ได้ว่า สิ่งใดเหมาะสมกับบริบท

ของพื้นที่ จึงนำมาประยุกต์ใช้ ทั้งนี้ พบว่า ความรู้ที่คัดเลือกไว้คือ ความรู้ในการปลูกข้าวและพืชผักอินทรีย์จากแหล่งที่มาที่หลากหลาย ขณะเดียวกันการคัดเลือกความรู้ก็เกิดจากการปรึกษาหารือ และลงมือปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อทดสอบความรู้ที่ร่วมกันพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบความรู้ของ Nonaka และ Takeuchi (2004) ในส่วนการขัดเกลาทางสังคม กล่าวคือ กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่อยู่ในตัวตน ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์อันเนื่องมาจากอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน โดยที่บุคคลสามารถรับความรู้ที่อยู่ในตัวตนได้จากการสังเกตลอกเลียนแบบ หรือการลงมือปฏิบัติ

3) การส่งมอบความรู้ การแบ่งปันความรู้ในโอกาสต่างๆ ไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัว และไม่เน้นความเป็นทางการ ทุกคนในชุมชนมีสิทธิและเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างเต็มที่ ผู้นำเป็นเพียงผู้คอยกระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนเท่านั้น ไม่ได้ออกคำสั่งให้สมาชิกในกลุ่มต้องปฏิบัติตาม ในอีกด้านหนึ่งชี้ให้เห็นว่า การแบ่งปันความรู้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Marquardt (1996) ที่มองว่าการถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้ (transfer and dissemination) ต้องกระทำทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เพื่อสามารถเผยแพร่ความรู้ทั่วทั้งองค์การ

4) การสร้างความรู้ การระบุดึงความคิดใหม่ๆ พิจารณาจากความเหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชนเป็นสำคัญ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกกระบวนการ ซึ่งสอดคล้องกับ Coakes, Amar, และ Granados (2010) ที่พบว่า การจัดการความรู้ที่ดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมโดยกลุ่มคนที่ทำงานร่วมกัน หรือทีมงาน จะก่อให้เกิดความสำเร็จขึ้น

5) การรวบรวมและจัดเก็บ การออกแบบสิ่งที่ใช้เก็บความรู้ พบว่า กลุ่มวิสาหกิจยังมีจุดอ่อนในเรื่องการออกแบบสิ่งที่ใช้เก็บความรู้ เนื่องจากสิ่งที่ปฏิบัติกันในกลุ่มอาศัยประสบการณ์ ความเคยชิน และเป็นการเรียนรู้กันเฉพาะในกลุ่ม อีกทั้งกลุ่มยังมองไม่เห็นประโยชน์ หรือความสำคัญของการจัดเก็บความรู้เพื่อนำความรู้ไปเผยแพร่มากนัก ซึ่งตรงกันข้ามกับ Marquardt (1996) ที่ให้ความสำคัญกับการจัดเก็บความรู้ที่เป็นระบบความรู้ที่รวบรวมและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบสื่อประเภทต่างๆ ได้ เช่น วิดีทัศน์ หนังสือ คู่มือ เอกสารและรายงานต่างๆ จะทำให้คนเข้าถึงได้ง่าย

6) การสร้างองค์ความรู้ สำหรับการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัยสมาชิกในกลุ่มมองไปถึงการทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกด้วย กล่าวคือ พัฒนาความรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับ Sallis และ Jones (2002) ที่พบว่า ความรู้ในชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาเพื่อตอบ

สนองต่อรูปแบบเศรษฐกิจ และการแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเทคโนโลยี ต้องการความรู้ที่หลากหลายในการพัฒนาผลผลิตและบริการ รวมถึงปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้น และต้องจัดการโดยเร็ว ตลอดจนผู้บริโภคมีความรู้ ความชำนาญ และความต้องการที่เพิ่มขึ้น

2. ปัญหา อุปสรรคของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ตำบลลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม มีดังนี้

1) ปัญหาการสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ความเข้าใจผิด หรือความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ซึ่งสอดคล้องกับ Coakes, Amar, และ Granados (2010) ที่พบว่า การสื่อสารที่ดี การถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ โดยเฉพาะความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลผ่านชุมชนนักปฏิบัติ เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการทำงานที่ดี

2) องค์กรความรู้ใหม่บางส่วนไม่สอดคล้องกับสภาพบริบทของพื้นที่ และแนวปฏิบัติบางประเด็นเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุพัตรา คงขำ (2556) ที่พบว่า องค์กรความรู้ต่างๆ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมความเป็นไปได้ในแนวทางปฏิบัติ และการนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

3) ขาดการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ อย่างจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุพัตรา คงขำ (2556) ที่พบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือ การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนอื่นๆ

4) ขาดรุ่นลูกรุ่นหลานที่จะสานต่ออาชีพการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุรียนต์ ปันทะนะ (2556) ที่พบว่า เยาวชนคนรุ่นใหม่ที่จบการศึกษาแล้ว ไม่นิยมทำอาชีพเกษตรกร คือ หันไปทำอาชีพภาคอุตสาหกรรมและอาชีพภาคบริการ ทำให้จำนวนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวลดลง ต่อไปจะขาดการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง

5) การจัดการความรู้ขาดความเป็นระบบ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการวิจัยของ วนิดา สัจพันโรจน์ (2551) ที่พบว่า องค์กรควรกำหนดให้มีกระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นระบบ เช่น การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การจัดการเก็บความรู้ การเผยแพร่ความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้

3. แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์

1) สร้างความตื่นรู้ การตระหนักถึงปัญหาและความต้องการ และลุกขึ้นมาจัดการตนเอง และพึ่งพาตนเองของคนใน

ชุมชน มีการร่วมคุย ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมลงมือปฏิบัติปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชโดยใช้สารเคมีมาสู่การปลูกแบบอินทรีย์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มิ่งขวัญ แดงสุวรรณ (2545) ที่พบว่า คนในชุมชนนับเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ มีการร่วมกันวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน และมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม จนนำไปสู่ความมั่นคงเข้มแข็ง และยั่งยืนของชุมชน

2) รวบรวมความรู้ที่หลากหลาย และกระจัดกระจายให้เป็นระบบ จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านโหนดชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า มีความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นอย่างดี และมีการเรียนรู้เพิ่มเติมในรูปแบบต่างๆ อยู่ตลอดเวลา แต่ขาดการรวบรวมความรู้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุรียนต์ ปันทะนะ (2556) ที่พบว่า แนวทางการจัดการความรู้คือ เกษตรกรมีการนำความรู้ที่ฝังลึกในคน มาใช้ผสมผสานกับความรู้ที่ได้รับจากการอบรม เรียนรู้ ซึ่งเป็นความรู้ประเภทที่เปิดเผย เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ของผู้ปฏิบัติที่เกิดจากประสบการณ์ และในรูปของเอกสารต่างๆ โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการจัดเก็บ เผยแพร่ และแบ่งปันความรู้ เพื่อให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ เป็นความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนางาน พัฒนาคนให้ดียิ่งขึ้น

3) พัฒนาคนในชุมชนด้วยการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ มีเวทีที่เป็นที่สำหรับให้ทุกคนต่อรองได้ อย่างน้อยต้องทำให้ทุกคนรู้สึกว่าคุณมีสิทธิที่จะต่อรอง มีการจัดลำดับความสำคัญ ความเร่งด่วนว่าจะทำอะไรก่อนหลัง และทำอย่างไรภายใต้ทรัพยากรของกลุ่มที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนั้น ยังเป็นการพัฒนาในเรื่องความกล้าคิด กล้าแสดงออก เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ Hamid (2015) ที่พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถสนับสนุนระบบขององค์กรในเรื่องการระบุนวัตกรรมที่จำเป็น และการสนับสนุนให้เป็นพนักงานที่เปี่ยมด้วยความรู้

4) สร้างความรู้เชิงนวัตกรรมในกระบวนการต่างๆ ได้แก่ พันธุ์ข้าว วิธีการปลูก การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การแปรรูปสินค้า การขนส่ง การวางจำหน่ายสินค้า และการสื่อสารในรูปแบบใหม่ๆ ที่น่าสนใจเพื่อประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ พรธิดา วิเชียรปัญญา (2552) ที่มองว่าการลดต้นทุนและการเพิ่มผลผลิต ด้วยการจัดการกับการปฏิบัติที่เป็นเลิศ โดยการนำการจัดการความรู้มาใช้เพื่อยกระดับผลิตภัณท์และบริการ นับเป็นการปรับปรุงความสามารถในกระบวนการผลิตเพื่อเพิ่มคุณค่าให้แก่ผลิตภัณท์หรือบริการนั้นๆ

5) การจัดการตลาดนวัตกรรม เชื่อมโยงกับภาคีเครือข่าย

เกษตรอินทรีย์ภายนอก เพื่อเผยแพร่ความรู้ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย นอกจากนั้นยังสามารถเป็นพื้นที่ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเครือข่าย และสร้างความร่วมมือทางด้านอื่นๆ ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ Dalkir (2005) ที่พบว่า การจัดการความรู้ทำให้บุคคลในองค์กรมีการติดต่อสื่อสารกันตลอดเวลา ก่อให้เกิดโอกาสและความท้าทาย มีการพัฒนาเรื่องทักษะความชำนาญ ประกอบกับส่งเสริมให้มีที่ปรึกษาที่มีความสามารถเท่าเทียมกัน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันที รวมถึงเอื้ออำนวยให้เกิดเครือข่ายและการร่วมมือมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนเกิดการพัฒนาภาษาที่ใช้สื่อสารร่วมกันของกลุ่มช่วยเผยแพร่วิธีการทำงานที่ดีที่สุดขององค์การ

จากภาพรวมดังกล่าว จุดสำคัญที่ค้นพบจากงานวิจัย คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนคลองโยง-ลานตากฟ้า ตำบลลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม มีการรวมตัวกันภายในชุมชนอย่างเข้มแข็ง ทุกคนตื่นรู้ตระหนักถึงปัญหาและความต้องการ และลุกขึ้นมาจัดการตนเอง และพึ่งพาตนเอง ถึงแม้ว่าอีกมุมหนึ่งจะต้องเผชิญกับสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป เวลาที่ร้อนร้อนจัด น้ำท่วม มลภาวะทางอากาศ น้ำเสีย น้ำเค็ม ประกอบกับสภาพบริบทโดยรอบเต็มไปด้วยแปลงนาที่ใช้สารเคมี บ้านจัดสรร นาุ้ง และโรงงานก็ตาม โดยมีแกนนำและสมาชิกหลายๆ คนต่อสู้ตั้งแต่เรียกร้องเรื่องโฉนดชุมชน และที่สำคัญ คือ การรวมกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย แต่องค์ความรู้ที่คัดเลือกนั้น ล้วนสอดคล้องกับสภาพบริบทของพื้นที่ สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร แสดงความคิดเห็น มีเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ มีโอกาสได้รับการอบรม เรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถ เมื่อมีปัญหาต่างๆ ในกลุ่มเกิดขึ้นก็พูดคุย ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน จึงทำให้กระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ที่เกิดขึ้นถูกผสมกลมกลืนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ทุกคนต่างหวงแหนและรู้สึกรักตัวเองเป็นเจ้าของชุมชน เมื่อมีปัญหาหรือความท้าทายอะไรเกิดขึ้นก็พร้อมที่จะลุกขึ้นมาจัดการร่วมกัน ขณะเดียวกันกลุ่มมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ช่างเรียนรู้ ช่างสังเกต มีทักษะความสามารถหลากหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงข้อมูลความรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต การรวบรวมความรู้โดยใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย การสื่อสารกับคนในกลุ่มและการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก รวมถึงความสามารถในการวางแผนและการจัดทำบัญชี ประกอบกับเป้าหมายของผู้นำและสมาชิกในกลุ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ไม่เร่งพัฒนาแบบก้าวกระโดดจนสุดโต่ง หรือทำให้อัตลักษณ์ความเป็นคนคลองโยงต้องสูญหายไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. เพิ่มทักษะในการสื่อสาร สร้างการมีส่วนร่วม และการจัดการที่มีความยืดหยุ่น
2. สร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม เนื่องจากเครือข่าย (networks) เป็นการพึ่งพาอาศัยระหว่างตัวแสดงภาคส่วนต่างๆ และไม่มีสายการบังคับบัญชา การสั่งการ และระเบียบแบบแผนจำนวนมาก เพื่อสร้างจุดร่วมและความเชื่อถือไว้วางใจ ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร และการแลกเปลี่ยน เป็นการผสมผสานของความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์ระหว่างกัน
3. พัฒนาเรื่องการตลาด เพื่อให้คนในกลุ่มเกิดความมั่นใจที่จะทำเกษตรอินทรีย์ต่อไป ขณะเดียวกันทำให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงเกิดความเชื่อมั่น และหันมาทำเกษตรอินทรีย์แทนการใช้สารเคมี จนนำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนยิ่งขึ้น
4. ปลุกฝังให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานสานต่ออาชีพการเกษตร เนื่องจากเกษตรกรในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ คนรุ่นลูกรุ่นหลานไม่นิยมทำอาชีพการเกษตร แต่ในอีกด้านหนึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่า อาชีพนี้ถือเป็นอาชีพที่มีความสำคัญมากในการผลิตอาหารให้กับคน ดังนั้น จึงต้องปลุกฝังคนรุ่นลูกรุ่นหลานให้รักและภูมิใจในอาชีพการเกษตร รวมถึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการผลิตอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัย
5. การวางนโยบายของรัฐเกี่ยวกับด้านการเกษตร ต้องช่วยลดต้นทุนในการทำเกษตร ได้แก่ ค่าเตรียมพื้นที่ก่อนปลูก ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ค่าเก็บเกี่ยว และค่าขนส่ง โดยการสนับสนุนให้เกษตรกรผลิตพลังงานใช้เอง เช่น พลังงานโซลาร์เซลล์ หรือทำโครงการซื้อรถไถนา รถเกี่ยว รถบรรทุก โกดังเก็บข้าว ลานตาก และโรงสีหรือโรงงานแปรรูปข้าวในชุมชนที่ทำการเกษตร ในขณะที่ค่าปุ๋ย และค่ายาควรมีการฝึกอบรม ดูงาน เพื่อให้เกษตรกรผลิตปุ๋ยและยาที่ทำจากสมุนไพร และทรัพยากรในท้องถิ่นใช้เอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นอื่นๆ เช่น กลยุทธ์ในการจัดการความรู้ ทุนทางสังคมที่เชื่อมโยงกับการจัดการความรู้ และปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เชื่อมโยงกับการจัดการความรู้ เป็นต้น
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการรอกิบาลเครือข่ายของการจัดการผลิตผลทางการเกษตรในจังหวัดนครปฐม เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมในการจัดการผลิตผลทางการเกษตร รวมถึงภาพความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการกับปัญหาของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

ชมภูนุช หุ่นาค. (2559). คุณลักษณะผู้นำในการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวการทำเกษตรแบบยั่งยืน ศึกษากรณี: สหกรณ์บ้านคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. *วารสารวิทยบริการ*, 27(2), 131-138.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิชาษา.

พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2552). *การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์.

มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ. (2545). *กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอลำทับราย จังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

วนิดา สัจพันโรจน์. (2551). *แนวทางการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก.

วิฑูรย์ ปัญญากุล, และ เจษณี สุขจิตติกาล. (2546). *สถานการณ์เกษตรอินทรีย์ไทย เกษตรอินทรีย์โลก*. กรุงเทพฯ: ที จี ซี พรินติ้ง.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558, กุมภาพันธ์ 15). สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=62>

สุพัตรา คงขำ. (2556). *การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.

สุริยนต์ ปันทะนะ. (2556). *การจัดการความรู้เรื่องการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวเหนียวสันป่าตองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอลำทับราย จังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

Allee, V. (2003). *The future of knowledge: Increasing prosperity through value networks*. Amsterdam: Butterworth-Heinemann.

Coakes, E., Amar, A. D., & Granados, M. L. (2010). Knowledge management, strategy, and technology: A global snapshot. *Journal of Enterprise Information Management*, 23(3), 282-304.

Dalkir, K. (2005). *Knowledge management in theory and practice*. Boston: Butterworth Heinemann.

Drucker, P. F. (1999). Knowledge worker productivity the biggest challenge. *California Management Review*, 41(2), 79-81.

Hamid, Z. A. (2015, November 9). Identifying knowledge and creating knowledgeable employees. Retrieved from <http://www.tlinc.com/articl154.htm>

Marquardt, M. J. (1996). *Building the leaning organization*. New York: McGraw-Hill.

Munchen. (2004). *Knowledge management: Libraries and librarians taking up the challenge*. Munich: K.G.Saur.

Nonaka, I., & Takeuchi, H. (2004). *Hitotsubashi on knowledge management*. Singapore: John Wiley and Sons.

Sallis, E., & Jones, G. (2002). *Knowledge management in education*. London: Kogan.